

АНАЛІЗ ЗАБРУДНЕННЯ ВОД РІЧКИ ЖЕРЕВ ТА ЇЇ ОСНОВНИХ ПРИТОК ПЕСТИЦИДАМИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВОДНУ МІКРОФЛОРУ

Коткова Т. М., к.с.-г.н.

Рибальченко С. Л., к.с.-г.н., Селезньова Г. О.

Постановка проблеми. Всі отрутохімікати поділяються на хлорорганічні та фосфорорганічні. Хлорорганічні отрутохімікати належать до інсектицидів і по застосуванні у сільському господарстві займають перше місце. Серед них найбільш поширеним (що використовуються в межах району та визначаються лабораторно у річкових водах) є такі: ДДД, ДДТ, ДДЕ, ГХЦГ (гексахлоран). Ці сполуки мають високу стійкість, досить довго зберігаються у рослинах, ґрунтах є слабозрчинні у воді, тому, як правило, у річкових водах значна їх концентрація накопичується у донних відкладах, мулах.

Не меншого застосування у сільському господарстві набули і фосфорорганічні сполуки. Найчастіше серед них зустрічається ДДВФ, а також 2,4 Д. Всі ці речовини протягом довгого часу використовувались у сільському господарстві. Деяка частина із них, під дією певних факторів втратила силу своєї токсичної дії, інша потрапила у ґрунти і зберігалась там протягом певного часу. Під впливом дощових вод, разом з дощовими потоками, пестициди та отрутохімікати вимивалися із ґрунтів, потрапляючи у ґрунтові води, які, в свою чергу, надходять до річкової мережі живлячи її, особливо у зимовий період, а також з дощовими потоками до річкової мережі безпосередньо змиваючись з полів.

Незважаючи на низьку розчинність цих речовин у воді, вони є дуже небезпечними для річок (особливо для малих), за рахунок своєї високої стабільності. Ці речовини, навіть у досить мізерних концентраціях (0,001–0,01 мг/дм³), значно погіршують органолептичні властивості води і є досить токсичними для флори та фауни річок. Хлорорганічні сполуки мають велику здатність до адсорбції. Вони досить добре адсорбуються донними відкладами, тому в природних водах їх вміст необхідно контролювати не лише у воді, а й в донних відкладах (мул, пісок, глина та інше).

Аналіз останніх досліджень. Розповсюдження та поглинання пестицидів у біосистемах пов'язано з їх розчинністю у воді. Виявлено, що пестициди мігрують у донні відклади, водорості. У водних екосистемах живі організми, в тому числі мікроорганізми

вилучають пестициди у значно більших кількостях, ніж мертві рештки. В річковому мулі, як хімічно-активному середовищі, пестициди (особливо хлорорганічні) виявляють велику стійкість. Широке використання пестицидів при обробці сільськогосподарських угідь є основним шляхом надходження їх у водойми.

Безпосереднє забруднення води річок пестицидами має досить велике екологічне значення. Так, при надходженні незначних концентрацій певного пестициду у воду річок, спостерігається зміна мікрофлори берегів річок.

Виділяють такі різновиди дії пестицидів. При одноразовому надходженні пестицидів у воду річок спостерігається індивідуальний вплив на мікрофлору водоймища. Але при цьому є можлива фізико-хімічна адсорбція та концентрація пестицидів у мікробних ценозах, гідробіонтах, ґрунті та донних відкладах.

Методи дослідження: Визначення пестицидів у воді хроматографією в тонкому шарі (по М. А. Клісенку).

Суть методу: виділення залишків пестицидів із проби води за допомогою органічних розчинників.

Результати досліджень. Нами проведено аналіз забруднення річкових вод отрутохімікатами та пестицидами в р. Жерев та її основних притоках. Оскільки Лугинський район, на території якого протікають ці річки є аграрним, то у водах річок спостерігається певний вміст цих забруднювачів через те, що сучасне сільське господарство неможливе без використання мінеральних добрив та пестицидів. Для збереження врожаю від шкідників та хвороб у господарствах району досить широко застосовувались різноманітні пестициди. Поряд з тим, інтенсивне використання може мати і негативні наслідки, в тому числі забруднення річкових вод. Проаналізуємо вміст пестицидів у річці Жерев протягом двох останніх десятиліть (табл.1.).

Таблиця 1.

Вміст окремих пестицидів та інших отрутохімікатів в річках Лугинського району

Найменування інгредієнту	Роки		
	1988 рік	1998 рік	2008 рік
ДДД	0,0022	0,0012	0,0008
ДДТ	0,0021	0,0009	0,0004
ДДЕ	0,002	0,0010	0,0006
ГХЦГ	0,02	0,019	0,01
ДДВФ	0,01	0,008	0,007
2,4 Д	0,002	0,0011	0,0016

Аналіз даних таблиці 1 свідчить про те, що вміст усіх досліджуваних пестицидів у річках району протягом двох останніх десятиліть суттєво знизився. Це пояснюється припиненням діяльності великих сільськогосподарських підприємств, які використовували для закупки пестицидів державні кошти. Нині ж на території району функціонують лише невеликі фермерські господарства та присадибні ділянки громадян.

В басейні малої річки Жерев вирощуються зернові культури, городина, картопля. В 2008 році в районі в середньому було використано близько 863 кг пестицидів, із них на 1 га припадало 1,3 кг, а на одного жителя це приблизно 0,02 кг. Отрутохімікатів було використано 34000 кг, на 1 га припадало близько 80 кг, а на одного жителя це 2,4 кг. Оскільки, на водозборі річки Жерев відсутні випуски побутових та промислових стічних вод, то головним джерелом забруднення цієї малої річки пестицидами є поверхневий стік полів. Нами проведено аналіз вмісту пестицидів в створі річки, що розміщується на нижній границі водозбірної території. При аналізі виявилось, що на нижній границі водозбірної території іде тенденція до збільшення вмісту пестицидів. Накопичення пестицидів у річці обумовлено близьким розміщенням полів до річки, що, в свою чергу, сприяє збільшенню кількості поверхневого стоку з полів за рахунок дощових потоків.

Вміст залишків окремих пестицидів у воді р. Жерев по населених пунктах в 2009 році

Пункти протікання річки	Вміст пестицидів		
	ДДД	ДДЕ	ДДТ
с. Чапаївка	0,002	0,0009	0,0006
Між с. Чапаївка і с.Топільня	0,0009	0,0004	0,0012
с. Топільня	0,001	0,0006	0,0019
с. Зарічка	0,0016	0,0014	0,0015
Між с. Зарічка і с. Р.Жеревецька	0,0011	0,0004	0,0006
с. Жеревці	0,0018	0,0017	0,0009
с. Ч Волока	0,002	0,0019	0,0003
Між с. Ч Волока і с.Степанівка	0,0019	0,0002	0,0008
с. Степанівка	0,002	0,0011	0,0005
Між с. Степанівна і с. Старосілля	0,0006	0,0008	0,002
с. Старосілля	0,0003	0,0001	0,001
с. Н Рудня	0,0005	0,0004	0,001
с. Лугинки	0,0002	0,0002	0,0003
Між с. Старосілля і с. Лугинки	0,0008	0,0016	0,0005
Смт. Лугини	0,0017	0,0018	0,0009
с. Крупчатка	0,0015	0,0011	0,0018
с. Повч	0,002	0,0008	0,0012
с. Р Повчанська	0,0004	0,0002	0,0006
Між с. Повч і с. Р Повчанська	0,0002	0,0006	0,0002

В 2009 році ми продовжили та поглибили вивчення даного питання. Нами відбиралися проби води у річці Жерев по течії в тих місцях, де річка протікає близько до присадибних ділянок, а також на проміжках між населеними пунктами, де відсутній водостік із полів. На базі обласної СЕС було проведено дослідження даних проб води, в результаті чого ми отримали такі результати.

Аналіз даних таблиці 2 свідчить про те, що вміст пестицидів в р. Жерев вверх по течії поступово зменшується. Концентрація їх у воді в самих населених пунктах є більшою, ніж між ними. Це пояснюється близькістю розташування об'єктів, що обробляються пестицидами та здатністю водою до самоочищення.

Висновки. З санітарно-гігієнічної точки зору такий вплив пестицидів є нешкідливим, так як відбувається детоксикація та біодеструкція пестицидів у воді річок. Але такий ефект є несприятливим з біологічної точки зору, оскільки призводить до розмноження шкідливих мікроорганізмів. При довготривалому впливі низьких доз пестицидів настає адаптація мікрофлори до цього фактора. А при довготривалому та багаторазовому його впливу спостерігається звикання і поява стійких до пестицидів мікробних штамів, що свідчить про денатурацію навколишнього середовища.

При адаптації, інгібіції та стимуляції мікрофлори річкової системи можуть змінюватись біологічні мікроорганізмів аж до мутацій і появи нових, генетично змінених варіантів бактерій. Особливо небезпечним при цьому є зміна вірулентності.

Використані джерела інформації

1. Волощенко О.И., Гигиена населенных мест./ О.И. Волощенко, Е.И. Гончарук, Н.В. Гринь и др. [Текст], - К.: Здоровье, - 1998. – 111с.
2. Екологічна ситуація Житомирщини. Статистичний збірник [Текст]. Житомир. – 1998 р. 360 с.
3. Запольський А.К. Фізико-хімічні основи технології очищення стічних вод / А.К.

- Запольський, Н.А. Мішкова-Клименко, І.М. Астрелін та ін. [Текст]. – К.: Лібра, 2000. – 552 с.
4. Лабораторные исследования внешней среды. / [Текст] Под ред. А.В. Павлова. – К.: Здоровье. – 1996. – 111с.
  5. Лурье Ю.Ю. Унифицированные методы анализа вод. [Текст]. М.: Химия. – 1973.
  6. Статистичний щорічник Житомирської області. [Текст] Житомир. – 2008 р. – 560 с.
  7. Агроекологічна оцінка мінеральних добрив та пестицидів: монографія / В.П. Патики, Н.А. Макаренко, Л.І. Моклячук [та ін.]; за ред. В.П. Патики. – К.: Основа, 2005. – 300 с.
  8. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Житомирській області / За ред. І.Р. Висоцького, Житомир: «Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Житомирській області», 2009. – 200 с.